

Proč jsem opustil Prahu (Československá armáda po Únoru 1948)

Vojenské obranné zpravodajství velmi pečlivě sledovalo aktivity vojáků, kteří si po únoru 1948 zachránili svůj život i život vlastních rodin odchodem do exilu, kde se aktivně zapojili do třetího odboje. Jedním z nich byl i armádní generál Antonín Hasal, legionář a přednosta Vojenské kanceláře prezidenta republiky v Londýně v letech 1940-44 a poté velitel Velitelství osvobozeného území [1]. Například 5. října 1948 páté oddělení hlavního štábu pořídilo následující opis jeho článku „Proč jsem opustil Prahu“ publikovaného v zahraničním tisku [2]. Jeho tehdejší analýza stavu čs. armády i mezinárodní situace, včetně politiky SSSR, mohla být impulzem vojenskému obrannému zpravodajství k další a podstatě krutější „očistě“ čs. armády na přelomu 40. a 50. let. A je otázkou, proč generál Hasal tak otevřeně promluvil, podobně jako mnozí jiní, až v exilu, kdy mohl oslovit jen omezenou (početně) skupinu exulantů a pracovníků zpravodajských služeb Západu. Nepochybují, že jedinečnost dokumentu si zaslouhuje pozornost.

* * *

Krátce po demisi prezidenta Beneše musel jsem se rozhodnout, ano nebo ne, zda-li přijmu kompromisní řešení. Bylo by to bývalo pro mne daleko snazší pokračovat dále podle direktiv nového lidového vůdce, komunisty Klementa Gottwalda. Rozhodl jsem se jednat jinak.

Kompromis s novými pány byl nemožnou věcí, nemohl jsem souhlasit s režimem, který odpírá jednotlivci jeho základní práva, svobodně si zvolit vládu a kritizovat ji, když je to oprávněno. Proto jsem dal přednost exilu.

Každá spolupráce s Vámi je nemožná

Události, které předcházely mému útěku z nového policejního státu, jsou pamětihodné. Od začátku jsem se cítil pozorován. Kdo nebyl nikdy sledován, těžko může pochopit úzkost, která člověka sevře v určitých okamžicích.

Dne 18. června 1948 byl jsem zavolán do kanceláře generála L. Svobody, ministra národní obrany. Sledován policejním autem, položil jsem si následující otázku: „Jestliže jsem takto sledován, dokud jsem ve službě, co bude, až budu chtít utéci?“

Po dobrém přijetí ministr přešel k motivu mé návštěvy a pravil: „Víte, můj milý, že nemůžete dále zastávat vaše nynější funkce a že se v tom nedá nic dělat.“

Nabízelo se mi, abych řídil oddělení „historické události“ v armádním časopise. Věda, že mé dny jsou kvůli mé minulosti sečteny, rozhodl jsem se hrát svoji úlohu až do konce a žádal jsem aspoň o měsíc dovolené, než nastoupím v novém přidělení.

Zuřivý komunistka generál Bulandr [3] byl jmenován na mé místo. Doprovázel jsem jej, na jeho žádost, k prezidentu Gottwaldovi.

Byli jsme uvedeni do jeho kanceláře a vyzváni, abychom se posadili. Obracel se ke generálu Bulandrovi, prezident mu řekl: „Rozhodl jsem se učinit Vás svým hlavním vojenským poradcem a rád bych věděl, co si myslíte?“

Generál odpověděl: „Činíte mi velkou čest, pane prezidente. Přijímám a budu se snažit, činit co bude v mých silách.“

Pak se prezident obrátil ke mně a pravil:

„A Vám, generále Hasale, povídám toto: rozumějte, že nyní všechna spolupráce s Vámi je nemožná.“

Zmínil se o mém novém jmenování a já jsem prohlásil, že je přijímám. Požádal jsem jej, aby jenom podepsal papír o mém propuštění. Trochu v rozpacích nad mojí žádostí prezident jej podepsal a tento doklad jsem ihned zaslal generálu Svobodovi.

Opustil jsem Pražský hrad jako na dovolenou, ve skutečnosti to byl pravý odchod.

Jsa přísně sledován, dozvěděl jsem se od svých přátel, že policie vydala rozkaz, abych byl zatčen, budu-li nalezen kdekoli blízko západních hranic. Abych umlčel pověsti týkající se mé osoby, rozhodl jsem se jako poslední oficiální akt, býti přítomen ceremonii, která se odbývala na jugoslávském vyslanectví na počest nového vyslance.

Tři dny po té malé slavnosti, kdy jsem měl příležitost srovnávat eleganci prezidenta Gottwalda s principy jednoduchosti, jak jsou dirigovány ve spisech Marxe a Lenina, má žena a děti a já přišli jsme do opuštěného lesíka podél německé hranice. Bylo to druhého července. Náš průvodce nám řekl po dlouhém bloudění, že musíme pokračovat pěšky. Potřebovali jsme čtyři hodiny, abychom přešli hranice a vešli do americké zóny [4]. Německé strážné nebyly překvapeny, když nás uviděli, nebyli jsme první ani poslední, kdo utíkal před komunismem. Ze se strážnice pohraniční hlídky náš příchod byl telefonicky ohlášen americkým úřadům. Zakrátko jsme již byli u Američanů a jedli náš první oběd v exilu v malém pokojíku, který byl pro nás připraven. Ještě jsme ani neskončili, když americký voják zaklepal na naše dveře a přinesl nám zákusky. Toto gesto mi připadalo mého ubohého přítele Jana Masaryka, který vyprávěl rád známou historku: „Nejlépe poznáte, zda-li žijete ve státě demokratickém nebo totalitním, když ráno někdo zaklepe na vaše dveře. Je-li to mlékař, můžete být klidný, je-li to tajná policie, nepotřebujete dlouho, abyste dokonale porozuměl.“

Nedůvěra k čs. armádě

Krátce po konferenci zahraničních ministrů zemí nacházejících se za železnou oponou ve Varšavě, dostal jsem ve své funkci šefa vojenské kanceláře prezidenta Československé republiky určité informace zvlášť zajímavé. Dozvěděl jsem se mimo jiné, že reprezentant Čs. republiky dr. V. Clementis [5] byl vážně napomínán sovětským delegátem ohledně stavu čs. branné moci. Sovětský ministr zahraničí Molotov [6] řekl, že čs. armáda je špatně vyzbrojena, nedostatečně mechanizována a nedostatečně ozbrojena. Sovětský voj. přidělenec v Praze, oznámil do Moskvy, že čs. armáda je špatně vycvičena a její bojový duch velmi nízký. Tato zpráva byla sdělena generálovi Svobodovi, ministru národní obrany Čs. republiky.

Tato nespokojenost nebyla pro mne ničím novým. Od května 1945 Sověti vykonávali tlak na čs. vojenské představitele pro reorganizování armády a letectva podle vzoru Rudé armády. Během tří let Moskva posílala sovětské vojenské experty za účelem

uskutečnění spolupráce mezi armádami obou zemí. Ale projekt zkrachoval, a to vysvětluje proč sovětské kruhy nemají důvěru k čs. armádě přes nedávné čistky [7].

Skutečně p. Clementis byl obětí hněvu p. Molotova, poněvadž armáda i letectvo čs. republiky jsou stále plny elementů, které jsou Sověty považovány za „málo bezpečné a reakční“. Neudivuje tedy, že Moskva nechce poskytnouti úvěry armádě, která nemá její plnou důvěru.

Sovětské plány

Jelikož projekt spolupráce ztroskotal, Rusové zamýšlejí učinit z Československa odrazový můstek. Chtějí, aby Čechy a Morava jim sloužili jako shromažďovací body pro jejich armády v první fázi války. Česká armáda dostane za úkol zadržovat nepřítele v horských soutěskách Čech, zaplňujíc tak jakýsi druh „sebevražedného poslání“.

Již Bismarck [8] porozuměl strategické důležitosti Čech, když pravil, kdo je pánem Čech, je pánem Evropy. Tato poznámka je vždy pravdivá; naše země se tak stane čepem gigantické fronty od moře Baltického k Adriatickému.

Rozsáhlá vojenská cvičiště jsou budována a vyzbrojena v západním pohraničním pásmu Československa. Díky těmto, Rusové lehce mohli v tajnosti koncentrovati vojenské síly dosti důležité na těchto předsunutých místech. Pohlédneme-li na mapu, vidíte, že pohraniční hory Čech a Moravy tvoří skoro úplný kruh přirozených opevnění. Tato pohoří nejsou jen výhodná v ohledu obranném, nýbrž umožňují shromažďovat síly a materiál pro účely ofenzivní.

Nezapomínejme, že Československo disponuje velkým těžkým průmyslem a zvláště ocelárnami a uhelnými doly. Poslední války potvrdily jejich důležitost, jejich produkce velkou měrou zlepšovala válečný stroj Hitlerův a až do posledních dní konfliktu Československo zásobovalo německou armádu těžkou výbrojí.

Rusové nezapomínají na záležitost letectva. Ví, že Československo tvoří dokonalou předsunutou základnu a jeho železnice jsou strategicky důležité díky dvěma sítím, probíhajících jedna od severu k jihu a druhá od západu k východu. Komunistický šéf podepsal ve svém pětiletém plánu přednost výstavby komunikačních spojů vedoucích z východu na západ. Je to přímý výsledek sovětských požadavků.

A přes všechny výhody, které Rusové mají, hledí, jako nikdy před tím, vymýtit z československé armády každou možnost sabotáže větších rozměrů. Po nezdařeném plánu zmechanizovat stejně armádu ruskou a českou, Rusové aspoň politicky podmanili zemi! Použijeme-li žargonu sovětské ideologie „lidová republika musí mít politickou armádu“. To znamená, že všichni důstojníci a mužstvo musí být uvědoměno o politických úkolech, určených zemi, musí být oddáni režimu, sovětskému Rusku a komunismu. Čechům bylo již uloženo, aby zavedli do armády „politické komisarý“ sovětského stylu.

Toto nařízení nebylo nikdy provedeno, ale byl utvořen kompromis, nový typ důstojníka byl zaveden v armádě a v letectvu - osvětový důstojník. Práce těchto pravých komunistů pozůstává z vysvětlování běžných politických problémů vojákům pozemní armády a letectva. Jest to počátek zániku demokratické armády.

Sovětský voják jest primitivní tvor, úplně podléhající impulsům a vnějším dojmům. Sovětský režim se skládá z neuvěřitelné směsi vitality a lhostejnosti, dobroty a krutosti,

skutečné inteligence a úplně zdeformovaného úsudku. Poznal jsem to sám, když jsem bojoval proti bolševikům v r. 1917-1919. Byla to epocha, kdy československé legie bojovaly po boku spojenců přes celou Sibiř až do Vladivostoku. Toto moje prvotní mínění jsem si pokaždé potvrdil, když jsem měl příležitost setkat se s ruskými důstojníky a vojáky.

Sovětský voják po třicet let poslouchal diktaturu, která stále opakovala, že „stát je všemohoucí, má vždycky pravdu, že nemá být nikdy žádným způsobem kritizován a že žádná oběť není dost velkou pro ty, kteří stojí v čele“. Sovětský voják musí být fanatikem, a proto nesmí nikdy pochybovat o tom, že komunistický režim je nejlepší a nejúspěšnější na světě.

Aby z mužstva učinilo fanatiky, vysoké sovětské velitelství snaží se je opět přesvědčit, že sovětský systém je stále ohrožován kapitalistickým světem a že sovětský bojovník nemá ničemu věřit, jen svým oficiálním místům. Jeho duch musí zůstat pružný a dostatečně primitivní, vnímavý odpovídat na všechny impulsy a propagační kampaně pořádané státem.

Západní demokracie nesmí nikdy zapomenout na tyto základní pravdy, když mají určit nejvhodnější druh psychologického boje proti Rusům. Výběr zbraně pro tuto formu války je nesnadný, protože demokracie mají před sebou primitivní mozky, fanatické a úplně svedené. Sám vím, že sovětský voják je náchylný smrtelným úzkostem a zvláště vnímavý na panické zprávy. Jest to tvor lehce se přizpůsobující a nemůžete jej přesvědčit rozumem, přesnými informacemi a logickými diskusemi, že to, čemu věří je falešné a že jeho učitelé se zmylili.

Často jsem byl dotázán, co je nejslabší stránkou podle mého mínění sovětské vojenské moci. Odpovídám bez váhání: sovětský průmysl.

Rusové si kladou otázku surovin, dopravy a výroby a nadevše jakost vojenské výzbroje, která je základním problémem spolu s otázkou dálky a prudkosti další srážky. Na mém bývalém místě jsem měl příležitost pozorovat horečné úsilí Sovětů o zlepšení jejich válečné produkce co do jakosti a množství. Nezapomínejme, že od roku 1945 se páni v Kremlu připravují na válku, a že sovětský těžký průmysl figuruje v nynějším pětiletem plánu jako průmysl válečný.

Ze všech satelitních států Československo má nejlepší průmysl a to je to, co jej činí důležitým v očích Sovětů.

Měl jsem v ruce dokument týkající se milánských porad v roce 1947. Čeští komunisté byli obviněni z lhostejnosti „v přípravě na možné ohrožení ze stran kapitalistických zemí“ a hlavní příčina nespokojenosti sovětských soudruhů se týkala československého těžkého průmyslu. Před únorovými událostmi přivtělení československého průmyslu do průmyslu sovětského bylo tajně a postupně uskutečňováno.

Dnes již můžeme říci, že to byla enormně prováděná sabotáž. Český průmysl byl povinen vyrábět určité druhy výrobků, které potřebovaly Sověty, avšak po kterých nebyla vůbec poptávka na sovětských trzích. Většina z nich byly výrobky ukončené do polovic, ze kterých v Rusku se tak mohl utvořit materiál, základní pro válku.

Hlavní myšlenkou tohoto jednání je pokračovat v tomto druhu výroby až do okamžiku, kdy bude možné otevření zahájit válečnou výrobu. Otázka hospodářské rovnováhy Československa byla vedlejší. Očekávaná hodina přišla, když komunisté vzali otěže vlády do svých rukou. Co se stalo? Těžký sovětský průmysl je pod přímou

neb nepřímou kontrolou Sovětů. Metody a organizace musí být tvořeny podle sovětských plánů a český průmysl nyní závisí kompletně v otázce surovin na sovětských dodávkách.

V případě války mezi Východem a Západem český průmysl představuje vhodný tah jen pro počátek. Velké nevýhody leží na jeho zranitelnosti vůči leteckým útokům, a proto Sověti, shromažďující co možno nejvíce materiálu před začátkem konfliktu, dopravují „nedohotovené výrobky“ pod přístřeší na východ. Ztráta českého průmyslu v první fázi války nebyla by tedy tak velkou pohromou pro Rusy, jak by se myslelo.

Např. závody Škoda v Plzni vyrábějí jednotlivé součástky pro kamióny a lokomotivy pro ruské železnice s širokým rozchodem. Tyto závody jsou ostatně úplně pod ruským komandem. Jsou to oni, kteří vlastně určují, které suroviny se pošlou do Plzně a co závody mají vyrábět. V uzávěru se může potvrdit, že Rusové používají průmyslu satelitních států co nejvíce pro jejich vlastní účely a bez ohledu na hospodářský efekt té které země.

80 ze 100 příslušníků armády bude se zdráhat bojovat proti Západu!

Armáda a letectvo Československa, posuzováno, jako bojující moc netvoří jistý element v případě války. Můj posudek je založen na určitém počtu faktů a mohl bych dát tucty příkladů, které potvrzují vzrůstající rozpolcení, ve kterých se utápí čs. branná moc. Pozemní armáda by ostatně mohla hrát jen skromnou úlohu jako spojenec sovětského Ruska, nejen z příčiny ubohosti své výzbroje technické a z nedostatečného výcviku svého mužstva, ale i proto, že jeho bojový duch je zvlášť skleslý.

Již jsem řekl, že komunisté sami uznávají, že v českém letectvu nejméně 80 ze 100 důstojníků a mužstva jsou politicky „pochybní“ a že by se zdráhali bojovat proti Západu. Toto procento je nižší v armádě, poněvadž nedávno byly provedeny čistky mezi důstojnictvem a poddůstojnictvem. Avšak armáda by mnoho neznamenal v očích Sovětů v případě světového konfliktu. Mnoho oportunistů, avšak málo komunistů!

Důstojnický a poddůstojnický sbor čs. armády je kompletně dezorganizován. Většina těch, kteří byli podezřelí ze sympatií k mocnostem Západu, byli vyloučeni z armády nebo přeloženi na podřadná místa. Političtí důstojníci v armádě jsou špióni v žoldu komunistické strany a dnes nikdo nikomu nevěří a každý se bojí.

Všechn smysl kamarádství a osobní bezpečnosti odešel, odnášeje s sebou ducha a morálku armády a letectva a já jich znám velký počet, byli výkvětem naší armády co do morálky i schopností. Jedině ti, kteří nejsou považováni za výslovné nepřátele nynějšího režimu zůstávají ve svých funkcích, avšak i mezi těmito je mnoho oportunistů, kteří nenávidí režim. Všichni vyšší důstojníci museli vstoupit do komunistické strany, a mohu říci, že mezi nimi se těžko najde deset ze sta skutečných komunistů. Proto sama strana je znepokojena nad armádou a letectvem a je jisté, že nové čistky přijdou co nevidět. Tyto čistky půjdou znovu na úkor čs. armády.

Nezapomínejme, že dnes Češi a Slováci jako národ jsou rozděleni na dva tábory: komunisti a protivníci Západu na jedné straně a antikomunisté a pro západníci na druhé straně. Tj. že když v Československu mladý muž vstoupí do armády k vykonání

vojenské presenční služby zařadí se automaticky na jednu, nebo druhou stranu ideologické bariéry. Je nepochybné, že tábor příslušníků ideologie západní je důležitější než onen druhý, a proto se denně zvětšuje. Takový je skutečný stav, hluboce zakořeněný v armádě. Česká mládež a zvláště studenti jsou prudce antikomunističtí. Všechno úsilí komunistické strany na převychování mládeže je marné. Z těchto všech důvodů československá armáda a letectvo jsou vzdáleny toho, aby tvořily element bezpečný pro Rusko ve válce, která by vypukla proti Západu.

Moskva to ví velmi dobře, a jsem si jist, že sovětské autority nekládají nejmenší důvěru v naši armádu. Kreml musí počítat bez ní.

Připravil Z. V.

Poznámky k textu:

1. Podrobněji Vališ, Z.: Armádní generál Antonín Hasal-Nižborský, VR 1/93, s. 112-113.
2. Archiv ministerstva vnitra ČR (dále jen AMV), S-545-8.
3. Rudolf Bulandr byl původně zpravodajským důstojníkem. Například 8. 2. 1942 jako velitel čs. výcvikového střediska-východního zaslal svému představenému tuto depeši: „*Nemáme zájem o další zprávy o ruských válečných zkušenostech. Rudá armáda není ani armáda a ruské jednotky jsou vlastně hordami negramotných a nekulturních mužiků. Nebudete přece žádat, pane generále, abychom se učili u těchto ubožáků.*“ Komunistou se stal v roce 1945, „zuřivým“ po svém působení u brněnského sboru, kde se dostal do úzkého kroužku vysokých důstojníků krajského tajemníka KSČ O. Šlinga. Později byl právě pro tyto styky zatčen a odsouzen.
4. Odcházel spolu s rodinou generála Mikuláše Ferjenčíka.
5. JUDr. Vlado Clementis, slovenský komunistický politik, byl v dubnu 1945 ustanoven státním tajemníkem na ministerstvu zahraničních věcí, po smrti Jana Masaryka se stal ministrem zahraničních věcí. Později odsouzen a 3. 12. 1952 popraven.
6. Vjačeslav Michajlovič Molotov, Stalinův ministr zahraničních věcí, vl. jménem Skrjabin (1890-1986).
7. Později, v dubnu 1950, to byl důvod odvolání k generála L. Svobody z funkce ministra národní obrany.
8. Otto von Bismarck (1815-1898), německý státník a diplomat, reprezentant junkerstva. Od 1862 pruský ministerský předseda a ministr zahraničních věcí. Prosazoval sjednocení Německa pod pruským vedením, později kancléř tzv. druhé německé říše.